

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 38

Заснований в 1996 році

Рівне – 2007

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 38. — Рівне: РДГУ, 2007. — 315 с.

Збірник наукових праць містить статті з теоретико-методологічних, психолого-педагогічних, культурологічних та етно-психолінгвістичних проблем спілкування.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, психологів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 4 від 31. 11. 2007 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 8.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2007

навчання і успішного перебігу соціально-психологічних процесів у колективі, для максимальної орієнтації навчального процесу на індивідуальні та особистісні характеристики школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогики сотрудничества. – К.: Освіта, 1991. – 111 с.
2. Бехтерев В.М., Ланге М.В. Влияние коллектива на личность // Педология и воспитание. – М., 1928.
3. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1960. – 500 с.
4. Глассер У. Школы без неудачников. – М., 1991.
5. Дем'янчук С.Я., Процюк В.К. Диспути в школі // Миротворча діяльність школи і вузу. В 2-ох частинах. – Рівне, 1997. – Ч.2. – С.116-118.
6. Костюк Г.С., Андриевская В.В., Балл Г.А. Сравнительное исследование индивидуального и совместного решения мыслительных задач младшими школьниками // Психолог. журнал. – 1983. – Т.4. – № 5. – С.23-31.
7. Майборода В.К. Формування активності і самостійності в процесі навчання учнів молодшого підліткового віку (уроки історії): Дис... канд. пед. наук. – К., 1968. – 258 с.
8. Оконь В. Основы проблемного обучения. – М.: Просвещение, 1968. – 208 с.
9. Титова Е.В. Если знать, как действовать. – М.: Просвещ., 1993. – 190с.
10. Фурман А.В. Проблемні ситуації у навчанні. – К., 1996.

Резюме. В статті проаналізовані принципи диалогічного підходу в освіті на сучасному етапі. Очерчені особливості проведення евристичної бесіди в навчальних групах. Охарактеризовані етапи організації евристичної бесіди як одного з видів спільної діяльності школярів.

Ключевые слова: евристическая беседа, учебная микрогруппа, проблемная ситуация.

The summary. The article deals with the principles of dialogical approach to the education today, with the peculiarities of the evristic talk in the studying group.

Key-words: evristic talk, studying microgroup, problem situation.

Одержано редакцією 04.10.2007.

УДК: 37. 159:370

І.С. ШАРАПА

МАНІПУЛЯТИВНЕ СПІЛКУВАННЯ ТА ДУХОВНИЙ СВІТ ОСОБИСТОСТІ

Резюме. У статті досліджується психологічний зміст маніпуляції в міжособистісному спілкуванні та його вплив на внутрішній світ особистості. Маніпуляція розглядається як духовний тиск прихованого владарювання, описуються засоби маніпулятивного впливу у процесі спілкування. Також звертається увага на усвідомлену та неусвідомлену маніпуляцію, на феномен маніпуляції як різновид психовпливу, що інтегрує актуалізовані соціально-психологічні процеси, стани і механізми у динамічну систему замаскованого тиску. Маніпуляція у спілкуванні досліджується як засіб досягнення між особистісних та між індивідуальних задоволень. Доведено, що маніпулятивна спрямованість поведінки суб'єктів спілкування знижує вірогідність досягнення взаєморозуміння між ними.

Ключові слова: маніпуляція, спілкування, взаєморозуміння, психовплив, поведінка, психічний тиск, психологічний захист, бажання, наміри, установки, владарювання, внутрішній світ.

Спілкування є важливою духовною потребою особистості як суспільної істоти. Нові соціально-економічні умови життя в нашій країні породжують такі стилі спілкування між людьми, що впливають на взаєморозуміння між ними. Важливо обґрунтувати закони і практичні методи комунікативного впливу у процесі взаємовідносин. Це дасть змогу не лише гуманізувати взаємини у найскладнішій сфері – „людина – людина”, а й виробити контрприйоми захисту від маніпулятивних дій інших.

Уявлення науковців про природу психологічного явища маніпуляції в міжособистісному спілкуванні різняться, що наочно підтверджують пропонувані дефініції. О. Є. Гуменюк вважає, що „суть маніпуляції полягає у прихованому збудженні намірів іншої людини, котрі не співпадають з її актуальними бажаннями” [1, 26]. В. В. Знаков, розглядаючи маніпуляцію в міжособистісному спілкуванні, стверджує, що це такий психологічний вплив на іншу людину, який не завжди нею усвідомлюється і „змушує діяти відповідно до цілей маніпулятора” [6, 48]. Є. Л. Доценко під час дослідження вищезначеного феномена керувався герменевтичним підходом, для якого характерні „усвідомлена установка у процесі власного тлумачення, пояснення, розуміння предмета дослідження” та „бажання зрозуміти смисл людських дій, тобто сукупність усіх зв'язків особи зі світом” [1, 8-9]. О. О. Жданова вивчає самосхвальне і навіювальне маніпулювання іншими заради власної вигоди (макіавеллізм) [3]. П. Рікьор досліджує маніпуляцію як „конструювання світу, яке дає змогу вигравати” [9, 108]. Е. Шостром порівнює вербальне маніпулювання з управлінням та контролем, експлуатацією людини, використанням її як об'єкта, речі [12]. Невирішеною частиною загальної проблеми вважаємо розгляд сутності взаємозв'язку маніпулятивної поведінки та спілкування.

Мета дослідження – проаналізувати психологічний феномен маніпуляції в міжособистісному спілкуванні, а також особливості впливу маніпулятивної поведінки на взаєморозуміння між людьми в процесі спілкування, що дасть змогу бути мудрішими споживачами маніпуляції.

Завданнями дослідження є виявлення змісту категорії „маніпуляція в між особистісному спілкуванні” та розгляд вербальної маніпуляції як феномену психовпливу.

В сучасній психологічній науці проблема маніпуляції в міжособистісному спілкуванні та поведінці вивчається у двох основних аспектах. По-перше, це контекст порушення прав людини. Адже всі ми живемо в суспільстві й орієнтуємося на соціальні норми поведінки. Звідси випливає, що маніпуляція, тобто ставлення до людини не як до суб’єкта, а як до об’єкта, безумовно, протирічить вказаним нормам.

По-друге, маніпулятивна поведінка у спілкуванні виступає однією з причин порушення взаєморозуміння між людьми. Психологічні дослідження свідчать, що „в комунікативних ситуаціях наявність маніпулятивного спрямування хоча би в одного з партнерів по спілкуванню перешкоджає виникненню взаєморозуміння між ними” [6, 46].

Маніпуляція – це психічний тиск на іншу людину. Це форма духовного впливу прихованого владарювання, котра здійснюється у насильницький спосіб. У процесі спілкування маніпуляція здатна керувати духовним станом, внутрішнім світом. Маніпулянт приховано застосовує владу, силу щодо волі іншого. Внаслідок цього стає можливим обманне непряме (опосередковане) діяння в інтересах маніпулятора. Відбувається прихований вплив на здійснення вибору. Недарма П. Рікзор називає маніпуляцію такою побудовою навколишньої дійсності, яка дає змогу вигравати [9, 108]. Адже маніпулювання свідомістю і вчинками співрозмовника – це „спонукання поведінки за допомогою обману чи гри, через імовірні слабкості іншого” [1, 24]. Це ставлення до іншого як до засобу, об’єкта, знаряддя. Прихований примус, програмування думок, намірів, почуттів, відношень, установок, поведінки, - це, власне, і є засоби маніпулятивного тиску в процесі спілкування. Співрозмовник-маніпулянт експлуатує співрозмовника-жертву, корисливо використовуючи його як об’єкт, річ у власних цілях, майстерно управляючи ним. При вдалому маніпулюванні суб’єкт, приховуючи свої істинні наміри, за допомогою відволікаючих маневрів добивається того, що партнер, сам того не усвідомлюючи, змінює свої попередні цілі. Людина маніпулює іншими тонкими, ледь вловимими чи нефізичними агресивними способами, такими, як підлабуництво, обман, підкуп чи залякування. Наведемо типовий приклад розмірковувань дівчини з яскраво вираженими маніпулятивними рисами особистості: „Ночами вона довго лежала без сну, думаючи про те, які нерозумні та нікчемні особи чоловічої статі і як легко ними маніпулювати. Бідолашні, самі того не усвідомлюючи, хотіли, щоб їх смикали за ниточки. Їх необхідно смикати за ниточки. Без цього вони ні на що не здатні” [6, 50].

Отже, людина може маніпулювати іншими на основі кредо, певних життєвих принципів, які слугують їй виправданням. Згідно поглядів такої людини маніпулювання іншими відповідає людській природі, тому вона не вбачає в такій поведінці нічого ганебного. Просто найефективніший спосіб досягнення власних цілей – використовувати для цього інших людей. У процесі спілкування у партнера маніпулянта виникає помилкове почуття взаєморозуміння з ним. Успішна маніпуляція іншими завжди будується на вмілому приховуванні своїх істинних намірів, мотивів поведінки, життєвих поривів. В той же час успішність мотивується хоча б мінімальним розумінням психології партнера. В результаті можна говорити лише про одностороннє розуміння партнера – зі сторони маніпулятора, особистісною особливістю якого є негнучкість стереотипних форм емоційного реагування на поведінкові прояви емоцій та почуттів інших людей.

Попереднє уявлення про маніпулятивні феномени, на думку Є. Л. Доценка, можна скласти завдяки такому прикладу. Внучка попросила бабусю показати їй, як викроїти фартух для ляльки (завдання з трудового навчання). Бабуся пояснила, але через п’ять хвилин у дівчинки знову виникає до неї запитання, а потім ще і ще. Зрештою домашній „консультант” не витримує, починає і закінчує роботу самостійно. Внучка внутрішньо задоволена [2, 68].

У цьому разі особливість маніпуляції полягає в тому, що маніпулянт приховує власні наміри, щоб досягти бажаної мети. Від себе зауважимо, що істотним недоліком аналізованого феномена є його деструктивний вплив на особу. Початковий етап діяння завжди так чи інакше загострює конкуренцію мотивів адресата та спричиняє психологічну невпевненість людини в осмисленні певної ситуації та прийнятті своєчасних зважених рішень. Особистісне Я того, хто підпадає під вербальний вплив іншого, стає обманутим, приймає чужий погляд за власний. Прикінцеве спрямування маніпулятивного впливу диктується прагненням перекласти відповідальність за скоєне на жертву, причому нібито за її власним хотінням. Згодом ця обставина програмує в адресата „негативне ставлення до маніпуляції, що характеризується руйнівною взаємодією” [2, 173-175].

У процесі маніпуляції, на думку Є. Л. Доценка, виникає психологічний захист, „пов’язаний із використанням суб’єктом психологічних засобів усунення чи послаблення шкоди, що загрожує йому з боку іншого” [2, 194]. О. Є. Гуменюк вважає, що психологічний захист можливий за наявності взаємодії суб’єктів, міжсуб’єктної боротьби та за умови порушення психологічної межі того чи іншого індивіда, втрати цілісності чи індивідуальної уособленості [1, 24].

У маніпулянтів спостерігається тенденція домінування економічних і соціально-статусних цінностей над моральними й гуманістичними. Проте це не означає, що їхня поведінка завжди неетична. Та й взагалі цей висновок не варто вважати універсальним через виявлені статеві розбіжності. Жінки більше уваги приділяють неекономічним типам відповідальності, ніж чоловіки: у них показники моральної відповідальності перед оточуючими вищі, ніж відповідальність за економічну вигоду підприємства. Однак основна причина комунікативної негнучкості, ригідності полягає в уявленні окремих людей про універсальність маніпуляції як ефективного способу спілкування, хоча в деяких умовах таке уявлення, навпаки, може бути перешкодою на

шляху до досягнення бажаного. Адже успіх тактики значною мірою залежить не тільки від умінь та навиків маніпуляції, але і від ступеня структурованості соціального середовища. Високоструктуроване середовище знижує успішність спроб маніпулювати іншими: маніпулянти частіше помиляються в розумінні психологічних особливостей людей і затрудняються у визначенні їхніх слабкостей, які можна використовувати для досягнення власних корисливих цілей.

В. В. Знаков у міжособистісному спілкуванні виділяє маніпуляцію усвідомлену та не усвідомлену самим маніпулятором [6, 48].

Розглянемо усвідомлювану суб'єктом маніпуляцію. З психологічної точки зору вона може бути соціально бажаною чи, навпаки, не схваленою суспільством. В першому випадку мова йде про маніпуляцію, яку людина здійснює з добрими намірами, бажаючи допомогти ближньому, в другому – маніпуляція спрямована виключно на отримання власної вигоди. Інколи людина змушена маніпулювати іншими для досягнення позитивного для всіх результату. При цьому її мучать докори сумління. Зокрема, маніпулятивні прийоми інколи використовують матері, які вмовляють доньок в прохолодну погоду одягнути хай не настільки красивий, проте тепліший одяг. „Корислива маніпуляція” описана в дослідженнях, автори яких вивчають технології прихованого примусу людини в міжособистісній взаємодії та масовій комунікації [2; 6]. Прикладом корисливої маніпуляції можна вважати вчинок Тома Соєра, який, не бажаючи фарбувати паркан, примусив своїх товаришів виконати цю роботу замість нього. Варто відзначити, що незалежно від добродійного чи корисливого мотиву маніпулятори добре усвідомлюють соціальну небажаність такої своєї поведінки, а деякі навіть відчувають провину за ті способи, якими діють.

Що ж до неусвідомленої маніпуляції, то, як стверджує В.В. Знаков, „проявляється вона в найрізноманітніших ситуаціях, наприклад, в такому міжособистісному спілкуванні, коли один із співрозмовників обманює іншого. Брехня, що за своїми психологічними механізмами відрізняється від неправди та обману, нерідко є зовнішнім проявом захисних механізмів особистості” [6, 49]. Брехня проявляється в конкретних ситуаціях спілкування між людьми, і тому її причини обумовлені як соціально-економічними факторами, так і індивідуально-психологічними. Вона не виступає дезінформаційним феноменом, а лише комунікативним: це один із способів встановити хороші відносини з партнером, принести своєю вигадкою задоволення собі і йому. Це не стільки засіб навмисно спотвореного відображення дійсності, скільки спосіб встановлення контакту і зближення людей. При цьому захисні сили особистості спрямовані на усунення тривоги, дискомфорту, що викликані незадоволенням суб'єкта своїми взаємовідносинами з оточуючими. Прагнення людини захистити свій внутрішній світ від несанкціонованого вторгнення, відсутність бажання оголошувати душу перед оточуючими через боязнь насмішок чи проявів поблажливого ставлення – достатньо серйозна причина для брехні. Брехня не передбачає приниження слухача і отримання за його рахунок якоїсь особистої вигоди, людина не розраховує, що їй повірять. В акті брехні відсутній намір обманути слухача. Інакше кажучи, брехню можна розглядати як захисну маніпуляцію іншими в міжособистісному спілкуванні. В. В. Знаков переконує, що „захисна маніпуляція являє собою сукупність не виражених вголос, прихованих способів впливу на співрозмовників, спрямованих на попередження таких можливих з їхнього боку слів та дій, які вимагатимуть від суб'єкта актуалізації захисних сил особистості” [6; 49].

У психотерапевтичній практиці поняттю маніпуляції зазвичай надається значення не завжди усвідомлюваної захисної поведінки людини. Деякі хворі не усвідомлюють, що стиль їхнього спілкування з іншими людьми в основному побудований на маніпулятивних діях. В результаті вони самі страждають від неможливості побудувати відкриті взаємовідносини з оточуючими. Такий досвід передбачає словесне спотворення себе та партнерів по спілкуванню.

Формування маніпулятивного стилю спілкування залежить від індивідуально набутих стратегій захисту, способів виживання суб'єкта у світі, і тому в практичній психології поняття маніпуляції втрачає ознаки оціночного відношення до маніпулятивної поведінки як соціально не схваленої. „Таким чином, використання терміну „маніпуляція” у психотерапії вносить додаткові смисли у значення цього поняття, визначаючи, що маніпулювання може бути неусвідомленим; людина може страждати від своєї маніпулятивної поведінки; можливе нейтральне відношення до маніпулятивної поведінки” [3, 28].

Очевидно, що маніпуляція як риса особистості утверджує взаємини з іншими не як із повноцінними суб'єктами, а як з об'єктами, що, певна річ, суперечить кращим суспільно-ціннісним нормам. Крім того, маніпулятивний вплив у процесі спілкування розглядається як порушення взаєморозуміння між співрозмовниками, тому що він знищує емпатію. Негативний досвід взаємин з авторитетними людьми спроможний змінити Я-образ чи Я-ставлення із позитивного на негативний. І лише повноцінні діалогічні стосунки можуть у перспективі гармонізувати внутрішню ситуацію розвитку особистості.

Проведений теоретичний аналіз показав, що взаєморозуміння людей у процесі спілкування має складне психологічне підґрунтя. Маніпулятивна спрямованість поведінки суб'єктів спілкування знижує вірогідність досягнення взаєморозуміння між ними.

Процес маніпуляції характеризується зосередженням на мові як головному носії даних про людину, розумінням смислу через багатосторонній аналіз засобів його виявлення (мова, бесіда, символічні дії), залежністю значень будь-якої події чи явища від контексту, сукупності його актуальних і потенційних зв'язків, неможливістю наукових формулювань і точного теоретичного опису цього явища. Основними ознаками маніпуляції в міжособистісному спілкуванні вважаємо психологічний вплив, ставлення маніпулятора до іншого

як до засобу досягнення власних цілей, бажання отримати односторонній вииграш, прихований характер впливу, використання психологічної сили, гра на слабкостях. Ми розглянули маніпуляцію як вид психологічного діяння, за якого майстерність маніпулянта використовується для прихованого прищеплення адресатові цілей, бажань, намірів, установок, котрі не співпадають з тими, які є в нього у даний момент. Маніпулянт спочатку шукає мотив, через який можна проникнути у психічну сферу, або „влізи в душу”. Він поступово нарощує тиск, зсуваючи активність до бажаних ділянок внутрішнього світу адресата, і після цього привласнює – ототожнює Я об'єкта впливу з активністю.

Зазначений підхід узагальнює Е. Шостром: „Кожна людина – маніпулятор, позаяк використовує власні переваги (самодисципліну, наполегливість, привабливість, щирість) задля досягнення міжособистісних чи міжіндивідуальних задовольень. Тому треба більш творчо впливати на внутрішній світ людини, адже актуалізована поведінка – це теж маніпуляція” [12, 20].

Підсумовуючи, зазначимо, що суть маніпуляції полягає у керованій зміні психічної активності людини під впливом зовні нав'язаних цілей, установок, переконань і відображає завуальоване психодуховне владарювання над нею як адресатом прихованого примусу. Маніпуляція як різновид комунікативного впливу може бути негативно чи позитивно спрямованою залежно від зовні нав'язаних намірів та реальних прагнень маніпулянта. Щодо перспектив подальших розвідок у даному напрямку, то тут можливості необмежені. Варто було б, на наш погляд, проаналізувати вплив маніпулятивної поведінки в міжособистісному спілкуванні на психічний стан особистості, зокрема, на виникнення психологічних відхилень. Цікаво також розглянути маніпулятивну поведінку в дитячому та юнацькому віці, гендерні та етнопсихологічні аспекти маніпулятивного спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гуменюк О. Є. Маніпуляція як різновид психологічного впливу // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. - №5. – С. 23-26.
2. Доценко Е. Л. Психология манипуляции. – М.: ЧеРо, Изд-во МГУ, 2000. – 344 с.
3. Жданова О.О. Сравнительный анализ понятий „манипулирование” и „макиавеллизм” и их использование в психологической литературе // В.М. Бехтерев и современная психология, психотерапия: Сб. статей к конф. – Казань: Центр инновац. технологий, 2001. – С. 26-31.
4. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние. – СПб.: Питер, 2000. – 448 с.
5. Знаков В. В. Макиавеллизм и феномен вранья // Вопросы психологи. – 1999. - №6. – С. 59-70.
6. Знаков В.В. Макиавеллизм, манипулятивное поведение и взаимопонимание в межличностном общении // Вопросы психологи. – 2002. - №6. – С. 45-54.
7. Каган М. С., Эткинд А. М. Общение как ценность и как творчество // Вопросы психологи. – 1998. - №4. – С. 25-34.
8. Карнеги Д. Как приобретать друзей и оказывать влияние на людей: Пер. с англ. – К.: Наук. думка, 1998. – 224 с.
9. Марголина Е.Л., Рюмшина Л.И. Манипуляция как психологический феномен // Прикладная психология. – 1999. - №4. – С. 65-74.
10. Рикер П. Конфликт интерпретаций: очерки о герменевтике. – М.: Медиум, 1995. – 416 с.
11. Чалдини Г. Психология влияния. – СПб.: Питер, 2000. – 272 с.
12. Шостром Э. Человек-манипулятор: Пер. с англ. – М.: Полифакт, 1992. – 128с.

Резюме. В статье исследуется психологическое содержание феномена манипуляции в межличностном общении и его влияние на внутренний мир личности. Манипуляция рассмотрена как духовное давление скрытой власти, описано средства манипулятивного влияния в процессе общения. Также обращено внимание на осознаваемую и неосознаваемую манипуляцию, на феномен манипуляции как разновидность психологического влияния, которое интегрирует актуализированные социально-психологические процессы, состояния и механизмы в динамическую систему замаскированного давления. Исследуется манипуляция в общении как средство достижения межличностных и межиндивидуальных удовлетворений. Доказано, что манипулятивное поведение субъектов общения снижает вероятность достижения взаимопонимания между ними.

Ключевые слова: манипуляция, общение, взаимопонимание, психологическое влияние, поведение, психическое давление, психологическая защита, желание, намерения, властвование, внутренний мир.

The summary. The Article researches psychological matter of phenomena of manipulation in interpersonal intercourse and its influence for inward inner life of personality. Manipulation is considered as a mental pressure of ulterior power and means of manipulator influence in a process of communication are described. Attention is also paid to conscious and unconscious manipulation and to phenomena of manipulation as a variety of psychological influence that integrates updated social-psychological processes, states and mechanisms in a dynamic system of concealed pressure. Manipulation in communication is researched as a means of achievement of interpersonal and interindividual satisfactions. It is proved that manipulator behavior of subjects of intercourse reduces a probability of achievement of mutual understanding between them.

Key words: manipulation, intercourse, mutual understanding, psychological influence, behavior, psychological pressure, psychological defense, wish, intention, domination, inward life

Одержано редакцією 05.10.2007.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СПІЛКУВАННЯ	4
<i>Балл Г.О.</i> Методологічні засади використання і вдосконалювання людинознавчої термінології.	4
<i>Ложкін Г.В., Воляннюк Н.Ю., Бринзак С.С.</i> Інноваційний метод оцінки взаємовідносин у спортивній команді.	9
<i>Носков ВІ., Ефросиніна О.В.</i> Психологічні особливості освітньої діяльності в умовах корпоративного ВУЗу.	12
<i>Павелків Р.В.</i> Особливості соціально-психологічного аналізу педагогічної комунікації у формуванні моральних суджень молодших школярів.	15
<i>Хом'як І.М.</i> Комунікативні проблеми у писемному дискурсі.	19
<i>Охременко О.Р.</i> Особливості формування соціальної реальності в групі військовослужбовців.	23
<i>Туриніна О.Л.</i> Вплив особливостей спілкування викладача та студента на формування професійної ідентичності особистості майбутнього психолога.	26
<i>Винославська О.В.</i> Етичні проблеми професійного спілкування викладачів технічного університету.	29
<i>Вовчик-Блакитна О.О., Гурлева Т.С., Гуменюк Г.В., Пісарєва О.В., Курганов К.В.</i> Забезпечення емоційного комфорту дитини під час спілкування у сім'ї.	33
<i>Мусатов С.О.</i> Педагогічна комунікація в контексті соціальної практики	36
<i>Литовський В.Ф.</i> Комунікація між вчителем і учнем в умовах розбудови шкільного навчання на засадах діалогу.	39
<i>Бастун Н.А.</i> Індивідуальний підхід у розвитку монологічного мовлення школярів зі сповільненим темпом психічних процесів.	44
<i>Бастун М.В.</i> Психологічні засоби розвитку комунікативної культури.	48
<i>Завгородня О.В.</i> Способи психологічної підтримки художньо обдарованої особистості	53
<i>Михальчук Н.О.</i> Концептуальні підходи до виявлення розуміння старшокласниками літературних творів.	57
<i>Рождественський А.Ю.</i> Комунікативний потенціал особистості у віковому вимірі.	62
<i>Копилов С.О.</i> Концепція діалогу М.М.Бахтіна як методологічна парадигма психологічного дослідження.	66
<i>Філоненко М.М.</i> Методологічні аспекти комунікативної компетенції лікаря.	71
<i>Російчук Т.А.</i> Зумовленість психологічного розвитку суб'єкта послідовним становленням різних культурних форм спілкування.	75
<i>Жирун О.А.</i> Моральні цінності як чинник формування комунікативної культури майбутніх редакторів.	80
<i>Виноградна О.В.</i> Чинники сприйняття глядачем насильства в художніх фільмах.	83
<i>Мединцев В.О.</i> Суб'єктне та позиційне моделювання внутрішніх діалогів.	85
<i>Куценко Г.В.</i> Образ світу в системі регуляції особистості: мовні аспекти.	89
<i>Крилова-Грек Ю.М.</i> Психолінгвістичні аспекти адекватності передачі понять іншомовних текстів.	92
Розділ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СПІЛКУВАННЯ ТА ЙОГО ДІАГНОСТИКИ	95
<i>Ефросиніна О.В.</i> Мотиви і результати професійного та трудового самовизначення студентів приватного ВУЗу.	96
<i>Білик О.С., Яницур М.С.</i> Сформованість позитивного ставлення учнів початкової школи до проблеми вибору професії.	98
<i>Андрєєв О.С.</i> Фасилітація спілкування на основі інтегративного підходу.	103
<i>Касаткіна О.В.</i> Конфлікт як умова продуктивного спілкування.	107
<i>Мейтарчан С.Ю.</i> Психологічні особливості професійного спілкування менеджерів.	109
<i>Белешко М.Д.</i> Виникнення конфліктів у спілкуванні та шляхи їх розв'язання.	113
<i>Веремчук А.М.</i> Рефлексія як основа педагогічного спілкування.	117
<i>Гнатюк О.В.</i> Психологічні особливості спілкування в навчально-виховному процесі.	119
<i>Димченко Н.С.</i> Психологічні аспекти підготовки майбутнього менеджера-економіста до ефективного управлінського спілкування.	121
<i>Дубініна О.С.</i> Чинники активізуючої саморегуляції вивчення іноземної мови студентами технічного вузу. На матеріалі англійської мови.	126
<i>Колодич О.Б.</i> Проблема підвищення ефективності навчання дітей із ЗПР та оволодіння ними мовленнєвими уміннями як одна з актуальних у теорії і практиці психології і педагогіки.	128
<i>Кононець М.О.</i> Підготовка майбутніх суб'єктів підприємницької діяльності до етичного здійснення ділових комунікацій.	132

<i>Кочубей О.С.</i> Психологічні механізми набуття студентами-філологами перекладацької компетентності.	136
<i>Курята Ю.В.</i> Розвиток креативного мислення учнів загальноосвітньої школи засобами іноземної мови.	139
<i>Пастушенко Л.А.</i> Проблема особистісного досвіду в парадигмі гуманістичної психології.	141
<i>Рикун А.А.</i> Причини виникнення конфліктів та способи їх розв'язування.	145
<i>Рудюк О.В.</i> Проблема внутрішньо особистісного конфлікту ситуації професійної деправації.	148
<i>Солодчук С.Є.</i> Комунікативна взаємодія як соціально-психологічний феномен.	152
<i>Хунавцева Н.О.</i> Розвивальні можливості евристичної бесіди як форми навчальної роботи.	155
<i>Шарапа І.С.</i> Маніпулятивне спілкування та духовний світ особистості.	159
<i>Щур О.В.</i> Вивчення репродуктивних установок та уявлень про дитячо-батьківське спілкування у студентської молоді.	163
<i>Денисюк Н.В.</i> Проблема еколого-виховного потенціалу трудового навчання у педагогічній науці.	166
Розділ 3. КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ СПІЛКУВАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ.	170
<i>Воробійова Л.М.</i> Мовленнєве спілкування: психолінгвістичний і соціокультурний аспекти проблем.	170
<i>Гаєва Н.І.</i> Психолінгвістичний аспект використання слухової наочності у навчанні іноземних мов.	172
<i>Воробійова І.А.</i> Культурологічний підхід до навчання ділового спілкування.	174
<i>Мороз Л.В., Дуброва А.С.</i> Психолого-педагогічні передумови засвоєння учнями та студентами ділового іноземного мовлення.	176
<i>Мороз Л.В., Трофімчук В.М.</i> Психолінгвістичний коментар як засіб інтенсифікації навчального процесу.	178
<i>Фрідріх А.В., Дацик М.В.</i> Проблема формування особистості майбутнього спеціаліста: завдання та реалізація.	181
<i>Баталія Л.О.</i> Культурологічні та психолінгвістичні аспекти у навчанні спілкування іноземною мовою.	184
<i>Белявська О.О.</i> NLP та сугестопедія. Ефективна комунікація між викладачем та студентом.	186
<i>Богатирьова Т.В.</i> Технологія словесного впливу в процесі спілкування як компонент педагогічної майстерності вчителя іноземної мови.	189
<i>Бойко Н.Г.</i> Психологічні особливості навчання дітей дошкільного віку іноземної мови.	192
<i>Готовкіна Л.Д.</i> Психолінгвістичний аспект вербальної концептуалізації світу.	195
<i>Данилова І.Ю.</i> Психолінгвістичні проблеми прямих методів навчання усному спілкуванню іноземними мовами.	199
<i>Джава Н.А.</i> Особистісно-діяльнісний підхід у процесі навчання іноземних мов.	202
<i>Мазурок О.М.</i> Формування соціокультурної компетенції в учнів при спілкуванні іноземною мовою.	204
<i>Мезін В.Г.</i> Лінгвокультурологічний принцип спілкування при навчанні іноземної мови.	207
<i>Ніколайчук І.О.</i> Новотвір як комунікативний еквівалент у процесі номінації.	209
<i>Олесюк Л.В.</i> Реалізація психологічних принципів навчання іноземній мові.	213
<i>Перішко І.В.</i> Вплив соціокультурного компоненту на комунікативну компетентність студентів.	215
<i>Сяська Н.В.</i> Відбір лексичного мінімуму з психолінгвістичного боку.	217
<i>Фурсик Т.О.</i> Сучасний стан проблеми навчання іноземної мови на мовних спеціальностях.	220
<i>Хомицька Р.В.</i> Психологічні особливості формування когнітивного та комунікативного компонентів в онтогенетичному розвитку мовлення.	222
<i>Хомяк Т.С.</i> Психологічні особливості організації діалогічного спілкування у процесі навчання школярів іноземної мови.	226
<i>Чайка І.В.</i> Розвиток аргументації у комунікативній діяльності підлітків на уроках англійської мови.	228
<i>Черуха В.В.</i> Позитивний вплив міжмовного переносу на процес вивчення другої іноземної мови.	231
<i>Ширяєва Т.М.</i> Особливості розвитку пізнавальної діяльності студентів у процесі формуванні комунікативної компетенції.	232
<i>Яцюрник А.О.</i> Організація діалогічного спілкування на заняттях у вищій школі.	235
Розділ 4. ВІКОВІ, ГЕНДЕРНІ ТА ЕТНОПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СПІЛКУВАННЯ.	240
<i>Носкова О.В.</i> Гендерні проблеми збереження здоров'я студенток-матерів в процесі навчання.	240
<i>Зубілевич М.І.</i> Особливості гендерних аспектів спілкування дівчат-підлітків у навчальних закладах Великої Британії.	242
<i>Івашкевич Е.З.</i> Особливості застосування комунікативних психотехнік з метою реабілітації школярів з особистісними розладами.	245
<i>Михальчук Ю.О.</i> Типи міжкультурної взаємодії.	250
<i>Ярута Н.П.</i> Гендерні аспекти спілкування школярів.	254
<i>Ангеліс К.О.</i> Розвиток особистісної рефлексії підлітків в комунікаціях під час проведення психологічного тренінгу.	256
<i>Андрейко Б.В.</i> Перинатальні аспекти спілкування матері і дитини як двох абсолютних комунікативних партнерів.	259

Бігунова С.А. Психолого-педагогічні принципи культурологічно зорієнтованого навчання старшокласників іноземної мови.	260
Верьовкіна О.Є. Розвиток мисленнєвої культури школярів в контексті діалогічного спілкування.	264
Воропаєв Є.П. Психологічні впливи режисерів на студійців дитячих театрів..	266
Ніколайчук Г.І. Можливості використання ідей комунікативної граматики в онтолінгвістиці.	271
Кирпач Н.Б. Проблема сенсу життя в ранньому юнацькому віці.	274
Крупко Т.Є. Розвиток ефективних стилів спілкування у подоланні бар'єрів професійного самовизначення у ранньому юнацькому віці.	278
Кулаков Р.С. Роль знаково-контекстного спілкування у процесі професійно-предметної та соціокультурної підтримки старшокласників.	281
Лемещук О.В. Психологічні проблеми спілкування в підлітковому віці.	285
Лукомська С.О. Комунікативна функція підліткового одягу та її значення у формуванні статево-рольової поведінки: етнокультурний аспект.	287
Мазяр В.М. Особливості розвитку мислення підлітків в пізнавальній діяльності.	291
Марчій Т.М. Врахування психолінгвістичного аспекту спілкування у підготовці вчителя іноземної мови у початкових класах.	295
Морозовська Т.Д., Дацик М.В. Психологічні проблеми спілкування на уроках мистецьких дисциплін.	298
Остапчук Н.О. Роль комунікативних процесів у формуванні ставлень молодших школярів до моральних приписів.	300
Тимофєєва Н.М. Метафора як засіб підвищення ефективності спілкування.	303
Хомутиннікова Н.Н. Особливості комунікативних очікувань молодших школярів щодо вчителя.	305
Юринець О.О. Творчий саморозвиток як чинник формування педагогічної відповідальності студента педагогічного коледжу.	308
Відомості про авторів	312

Наукове видання

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 38

Заснований у 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Третяк О.Ю.

Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 08.11.2007 р. Підписано до друку 30.11.2007 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 42,3. Замовлення № 56/1. Наклад 300.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі

Рівненського державного гуманітарного університету

33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 38. — Рівне: РДГУ, 2007. — 315 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 8.

Збірник наукових праць містить статті з теоретико-методологічних, психолого-педагогічних, культурологічних та етно-психолінгвістичних проблем спілкування.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, психологів, практичних працівників освіти, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20